

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדַת יָמִים HEMDAT YAMIM

תזריע תשע"ד

פרשת שבוע

חדש אסור/מותר/רצוי מן התורה

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

השבת נזכה לקרא בפרשת תזריע ובמפטיר השמור לפרשת החודש. תחילתה של פרשת השבוע עוסקת בלידה, שהיא ההתחדשות המשמעותית ביותר בחייו של כל אדם. המפטיר וההפטרה עוסקים בהתחדשות של השנה, עם הגעתו מחדש של חודש ניסן, החודש הראשון לחודשי השנה. ננסה בדברינו הקצרים לברר ולו במעט, את משמעותו של החידוש בעיקר בתחום התורני. מנהג נשות ישראל מדורי דורות היה להקדיש את ראש החודש, שכונה גם "חודש", לעיסוק ברוחניות ולהתחדשות מבחינה זו. גם מבחינה זו, הקשר בין הפרשה והמפטיר מאוד משמעותי. הממונים על קידוש החודש היו הסנהדרין, שישבו בלשכת הגזית. כך לשון הרמב"ם בספר המצוות עשה קנ"ג:

"והמצוה היא שצונו ית' לקדש חדשים ולחשב חדשים ושנים. וזו היא מצות קדוש החדש. והוא אמרו יתעלה (בא יב) החדש הזה לכם ראש חדשים. ובא הפירוש (ר"ה כב א) עדות זו תהא מסורה לכם. כלומר שמצוה זו אינה מסורה לכל איש ואיש... אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם זולת בית דין הגדול לבד. ובארץ ישראל לבד".

(גם הרמב"ן החולק על הרמב"ם בהשגותיו שם, מסכים שלכתחילה בית דין הגדול הוא שמטפל בסוגיה זו). בית הדין הגדול היושב בלשכת הגזית, הוא הממונה על שמירת ההלכה וההכרעה במחלוקות כמו שהרמב"ם מגדיר ביד החזקה:

"בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל, ועליהן הבטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך זו מצות עשה, וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן. כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ... אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה, ואחד דברים שלמדו מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאו סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן, ... דברי קבלה אין בהן מחלוקת לעולם וכל דבר שתמצא בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה ממה רבינו, ודברים שלמדו מן הדין אם הסכימו עליהן בית דין הגדול כולן הרי הסכימו, ... כשהיה בית דין הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל, ... משבטל בית דין הגדול רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא ונותן טעם לדבריו וזה מטהר ונותן טעם לדבריו זה אוסר וזה מתיר" (פרק א ה' א-ד).

לכאורה, מדובר בסתירה מהותית. מי שממונה על החידוש, הוא הממונה על שמירת המסורת ומניעת חידושים. הפתרון הוא בשילוב ובאיזון.

מצד אחד, השמרנות והרתיעה מפני החדש, סגרה את הדלת בפני רוחות פרצים, שיכולות להביא הרס וחורבן. מצד שני, בית המדרש שאין בו חידוש איננו בית מדרש, כפשוטו וכמדרשו.

חדש אסור מן התורה הוא כלל הלכתי שקשור לחודש ניסן בתחום מאוד ספציפי ורק בו. חודש ניסן ופרשת החודש, הנקראת לקראת הגעתו, מזכירים לנו שיש צורך להתחדש תוך שמירה על המסורת והמדות שהתורה נדרשת בהן.

אשרנו שבדורנו זכינו להתחדשות לימוד התורה, גם בחלק הנשי של עמנו, בהנחה שנוכח לסגור את הדלת והחלון בפני רוחות פרצים.

לעי"נ
שמואל רוזנהק ז"ל
נלבי"ע
וי באייר תשע"ג

לעי"נ
רבי יעקב בן אברהם ועיישה
וחנה בת יעיש ושמחה
סבג ז"ל

לעי"נ
ר' מאיר בן
יחזקאל שרגא
ברכפלד ז"ל

לעי"נ
הרב יוסף מרדכי
שמחה שטרן ז"ל
נלבי"ע כ"א אדר א' תשע"ד

לעי"נ
הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלבי"ע
ט' בכסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

כוחה של תקנה

הרב אריאל כהן

בגמרא (ביצה ה ע"א) מובא: "כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו". ומבאר רש"י קיבוץ חכמים שאסרו דבר מסוים, אף שלאחר זמן נתבטל הטעם שמחמתו נאסר, עדיין האיסור קיים, וצריך קיבוץ חכמים אחר להתירו. **הגמרא** (שם) לומדת זאת מכך שהקב"ה מבטל במפורש את הדברים שנאסרו על ישראל קודם מתן תורה כגון "אל תגשו אל אישה" (שמות יט, טו), וכן איסור עלייה להר סיני – אף שכבר קבלו תורה, ובטל טעם האיסור (דברים ה, כז). כדוגמא לכך **הגמרא** (שם) מציינת את תקנת חכמים שפירות השנה הרביעית בשדות הסמוכות לירושלים, שהינם קדושים בקדושת 'נטע רבעי', לא יפדו בכסף, אלא יעלו ויאכלו בירושלים "כדי לעטר את ירושלים בפירות". ואחרי חורבן ירושלים, לא בטלה התקנה עד שנמנו החכמים והתירו זאת.

בראשונים מצאנו כמה סיוגים לכלל זה:

- 1. הרא"ש** (ביצה א, ג) - גזרה שמראש הוגבלה לזמן, משעבר הזמן בטלה התקנה.
- 2. הרא"ש בתשובה** (כלל ב, ח) - כשטעם האיסור ידוע – אם נתבטל הטעם בטל האיסור. ולכן התיר לבישת טלית של פשתן, שבעבר תקנו לא ללבשה, כיוון שהיו בטלית חוטי תכלת מצמר וחששו שיקרע כסותו ויעבור על איסור כלאים, ובמקומו בטל השימוש בחוטי תכלת מצמר. וכך פסק **המגן אברהם** (סי' תרצ"ד) שדבר שהוא משום חשש, ועבר החשש – ניתן לבטלו.
- 3. הר"ן** (עבודה זרה סה ע"א) מעלה אפשרות, שרק באלו שהיה שייך בהם טעם האיסור בתחילה, צריך מניין חכמים כבתחילה להתירו. אבל באלו שלא היה שייך בהם האיסור מעולם – מותרים מיד. וכך מבאר ביחס לנתינת מתנה לגוי לפני יום אידם (=חגם), שנאסר מחשש שיבוא להודות לעבודה זרה. ומבאר הר"ן שבגויים שאינם עובדי עבודה זרה ייתכן שלא קיים האיסור.

מדוע לא בטלה התקנה אף שבטל הטעם?

- א. הרמב"ם בתשובה** (רכא) מבאר, כשחכמים ראו שיש לתקן תקנה, עשו זאת באופן גורף וכולל. דוגמא לדבר היא חזרת הש"ץ אחר תפילת שמונה עשרה, שתקנו כדי שהחזן יוציא את מי שאינו בקי, ולא עברו ובדקו בכל בית כנסת לראות מה רמת הבקיאות של כל מתפלל ומתפלל.
- ב. הרמב"ם בתשובה** (רכא הערה ח) כותב שהדבר נועד כדי למנוע מחלוקות, שיש שירצו לבטל התקנה ויש שלא ירצו, ולכן פסק שעדיין יש לומר ברכת מעין שבע אחר ערבית של שבת, אף שעיקר תקנתה הייתה בגלל שבעבר היו בתי הכנסת במקום רחוק מהעיר, ורצו להאריך התפילה שלא יישאר אדם לבדו, ואילו כיום בתי הכנסת בעיר, והחשש לא קיים.
- ג. המשך חכמה** (שמות יב, א) כותב "...מקובלים אנחנו מרבינו הגר"א, דאם כי חז"ל פירשו טעמם, בכל זאת עוד השאירו טמונים בסתר לבבם טעמים לאלפים גדולים ורבים, אבל לא זה לאוון המון בני ישראל...". כך שאף שהטעם הגלוי בטל, עדיין ישנם עוד טעמים נסתרים בדבר.

מבט נוסף על התקנות ומעמדם, עולה מדברי **הציץ אליעזר** (חלק כב, פו בשם המהר"ץ חיות), שאנו צריכים לבחון את התקנות והגזרות, במיוחד אלו שבאו לשם גדר וסייג במבט היסטורי, ולראות עד כמה הם שמרו עלינו לאורך הדורות, "שלא נסטה מתורת קדשנו ושלא נאבד את צביונו..." (שם), ולכן אנו מחויבים לנהוג בזהירות מרובה בהם, ולגשת אליהם בכבוד ראש ויראת כבוד.

סיכום: בגמרא (ביצה ה ע"א) מובא שתקנת חכמים שבטל טעמה, עדיין לא בטלה, וצריך שוב קיבוץ חכמים לבטלה. ולמדו זאת מהקב"ה שביטל במפורש אחרי מעמד הר סיני את האיסורים שהוטלו קודם מעמד הר סיני (דברים ה, כז). **בראשונים** סייגו במקרים הבאים:

- 1.** כשהתקנה הוגדרה כזמנית (רא"ש ביצה א, ג).
  - 2.** כשהאיסור ידוע ועבר החשש (שו"ת הרא"ש ב, ח).
  - 3.** באלו שלא שייכת בהם התקנה. (ר"ן ע"ז סה ע"א).
- בטעם הדין מצאנו כמה כיוונים:**
- א.** תקנה במהותה היא כללית וגורפת (שו"ת הרמב"ם רכא).
  - ב.** למנוע מחלוקות בין המצדדים בתקנה לרוצים בביטולה (שם בהערה).
  - ג.** ישנם טעמים נסתרים נוספים (משך חכמה שמות יב, א). מבט נוסף על התקנות ומעמדם, עולה מדברי **הציץ אליעזר** (חכ"ב, פו בשם המהר"ץ חיות) שהתקנות שמרו לאורך הדורות על עם ישראל ותורתו, ולכן יש לנהוג בהם בכבוד ובזהירות.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניציבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ח)

New Jersey, USA

ניו ג'רסי, ארצות הברית
כסליו תשע"ב

זכייה עבור אחר לעניין קניין בשבת וחייב טבילת כלים

שאלה

מה צריך אדם הקונה חפץ כדי לתתו במתנה לאחר לעשות כדי שיוכל לזכות בו מיד בעבור חברו על מנת שיוכל לתתו כמתנה בשבת או כדי לטבול את הכלי לפני נתינתו?

תשובה

- א. הקונה חפץ בכסף בלי אמירה מפורשת שהוא רוצה לזכות בו עבור חברו, אפילו אם התכוין לזכות עבורו - זכייתו אינה מועילה לפי רוב הפוסקים¹, ואם לא התכוון לכך במפורש - אין חברו זוכה בו לדברי הכל², והוא נשאר בבעלותו של הקונה.
- ב. אם אמר למוכר בזמן שהוא קונה שהוא רוצה לזכות בחפץ עבור חברו - קנה חברו.
- ג. אם חברו מינה אותו לשליח לקנות בעבורו - זכה חברו³.
- ד. אחרי שקנה את החפץ לעצמו אינו יכול להקנותו לאחר אלא על ידי אדם שלישי^{4, 5}.
- ה. אם חברו לא זכה בחפץ קודם השבת, לרוב הפוסקים אין לתתו במתנה במשך השבת אלא אם כן יאמר במפורש שאיננו של חברו עד למוצאי שבת.
- ו. קנה כלי הטעון טבילה, אף שעדיין לא זיכה אותו לחברו יכול להטבילו. במקרה כזה רצוי שישתמש בו בעצמו קודם שיתנו לחברו.

¹ בגמרא בבא קמא (קב ע"ב) מובא בשם "בני מערבא" שמי שאינו שליח אינו יכול לזכות בעבור חברו אם אינו מודיע למוכר, ואפילו כאשר קונה מכסף של חברו. ואף שמסקנת הגמרא היא שלא כמותם, כדבריהם פסק רבינו ירוחם (נתיב כח חלק א, הובאו דבריו בבית יוסף חו"מ סי' קפג). ואף שהבית יוסף הקשה עליו שלא משמע כן מהסוגיה, וגם לא הביא את דבריו בשולחן ערוך, הש"ך (שם ס"ק ב) פסק כדעת רבינו ירוחם, והוסיף שדבריו מפורש גם ברא"ש (בבא קמא פרק ט סי' יח). וכן הסכימו הקצות החושן (שם ס"ק ב וס"ק ד) ונתיבות המשפט (שם חידושים סי"ק ב). נציין כי אף שהבית יוסף הקשה על דעתו מכל מקום לא חלק עליו בפירושו.

² אמנם המחנה אפרים (הלכות שלוחין ושותפין סי' יח) כתב שיש חולקים, וביניהם הגהות אשרי (על הרא"ש שם) בשם אור זרוע ומהרי"ח, והרשב"א בספר תולדות אדם (סי' רפו וסי' שסט), וכן מצדד המחנה אפרים להלכה.

³ בשולחן ערוך (חו"מ ריב, ח) הביא שתי דעות בעניין מי שקנה קרקע על דעת שיקדיש אותה אם יכול לחזור בו. מבואר בטור ובבית יוסף שם שהדעה הראשונה היא דעת הרא"ש בתשובה (כלל יג, א) שפסק שיוכל לחזור בו, והדעה השנייה היא דעת השואל שם, שסבר שמפני הכלל 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט' - אינו יכול לחזור בו. על כל פנים לדברי הכל במתנה לחברו, שלא שייך כלל זה, שאין זו אמירה לגבוה אלא לחברו - לא קנה חברו והקרקע שייכת לו. וראה הגהות חתם סופר על המגן אברהם (סי' שו אות טו).

⁴ כן כתב הטור (חו"מ סי' קפג) שהוא כאילו מלווה למשלח את הכסף. והש"ך (שם ס"ק ב) הקשה כיצד הקנה לו, והרי אינו בעל המעות? ותירץ שעשאו שליח, וביאר דבריו בנתיבות המשפט (שם ביאורים ס"ק ב): "דתיכף שנתן לחבירו המעות על פיו - נתחייב לו המעות, דהוי כאומר 'תן מעות לפלוני ואתחייב לך'... מה שאין כן כשלא נתן על פיו", נמצא שכשמינה את חברו לשליח - המוכר מכר למשלח.

⁵ משנה עירובין (ו, ו), שולחן ערוך (או"ח שסו, ט). אין להביא ראיה מדברי הרא"ש בבא מציעא (פרק ט סי' כג) בדין בר מצרא, שם כתב: "ואין צריך קנין אחר, והוי כקונה שדה לחבירו שלא מדעתו, אי בעי שקיל ליה ולא צריך קנין אחר", מפני ששם תיקנו חכמים שהוא שליח של המצרן ואם ירצה המצרן - יזכה בשדה למפרע משעת הקניין. ועל כורחנו הרא"ש לא התכוון להשוות בין הדינים לגמרי.

⁶ אף שהמאירי (ביצה יז ע"ב) מי שלא הניח) פסק שמותר לתת מתנה מיד ליד שלא כדרך קניין, דעת המרדכי (שם סי' תרעו), הובאו דבריו בבית יוסף או"ח סי' שו) שזה אסור שלא במקום מצוה. וכן החמירו שם המגן אברהם (ס"ק טו) והמשנה ברורה (ס"ק לג), וכתבו שהוא בכלל מקח וממכר. לכן אי אפשר בשום ענין לזכות לחברו אלא על ידי אחר.

הצעת מו"ר הגר"זיני גולדברג, וטעמו הוא משום שיש להסתפק במי שקונה כלי כדי לתתו מתנה לחברו אם חלה חובת טבילה, שמא הוא דומה לכלי המיועד לסחורה, שפטור מטבילה (ראה בית יוסף יו"ד סי' קכ וט"ז שם ס"ק ז).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרײך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

